

ISSN: 1994-4217 (Print) 2518-5586(online)

Journal of College of Education

Available online at: <https://eduj.uowasit.edu.iq>**Majid About Rahima**

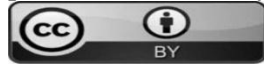
Baghdad University -
College of Languages -
Department of Hebrew
Language

Email:

Majeed.Rheimah@colang.uobaghdad.edu.iq

Keywords:

Direction , tragedy,
poems, David Shimony.

Article info**Article history:**

Received 27.Jul.2025

Accepted 1.Sep.2025

Published 25.Nov.2025

"The Tragic Tendency in the Poems of David Shimony"**A B S T R A C T**

David Shimoni appeared on the scene of Hebrew literature in the first decade of the twentieth century and quickly joined the group of poets of his generation who were contemporary with Bialik, as they became pioneers in modern Hebrew literature.

It is known that that era left its mark on all the creators of the generation and their works. Hence, the essence of the problems faced by Jews who were in the diaspora, especially those living in Europe, is diminished by aspiring to a new life in the homeland of their fathers, as they described it, in the East (Palestine).

In most of his poems, Shimoni sang about his birthplace and the homeland of his family (Moscow). Likewise, Jerusalem was a large part of those poems, as this writer mixed his homeland in the north and compared it to the homeland of his ancestors "according to his claim" in order for this to be a means of influencing the reader.

Stylistically, his poems are characterized by dense language, rich poetic imagery, and a melancholic rhythm, which lends the text a dramatic tone. It is noteworthy that, despite the tragic content, there is an implicit call for reflection and reconciliation with pain as part of the human experience.

Shimoni wrote some of his poems that were characterized by sadness, and this reflects the psychological state of the poet. That is why we saw that this topic is worth examining, which is the tragic trend. Since Shimoni has given quite a bit of space. The poet created tragedy from the womb of pastoral chant and from the medium of his lyrical poetry, and mixed the two together to produce extremely beautiful poems that have a great impact on his audience.

© 2022 EDUJ, College of Education for Human Science, Wasit University

DOI: <https://doi.org/10.31185/eduj.Vol61.Iss2.4663>

الاتجاه التراجيدي في قصائد دافيد شمعوني

أ.م. مجيد عبود رحيمه

جامعة بغداد - كلية اللغات - قسم اللغة العبرية

ملخص البحث

تكشف هذه الدراسة عن الدور الذي تلعبه النزعة التراجيدية في تشكيل الوعي الشعري لدى دافيد شمعوني، وعن كيفية مزجه بين الحزن الفردي والذاكرة الجمعية في نصوصه. وبالإضافة إلى هذا التوجه، تستعرض الدراسة الأبعاد الأيديولوجية التي تقف وراء توظيف العناصر المأساوية في شعره، بوصفها وسيلة للتعبير عن الاغتراب والحنين والسعي لإعادة بناء الهوية القومية.

ظهر دافيد شمعوني على مسرح الأدب العبري في العقد الأول من القرن العشرين وسرعان ما انضم إلى مجموعة الشعراء، من أبناء جيله والذين عاصروا بيباليق، حيث أصبحوا من الرواد في الأدب العبري الحديث. ومن المعلوم أن تلك الحقبة قد تركت بصمتها على كل مبدعي الجيل وأعمالهم. ومن هنا يتضاءل جوهر المشاكل التي يواجهها اليهود الذين كانوا في الشتات، وخاصة أولئك الذين يعيشون في أوروبا، من خلال التطلع إلى حياة جديدة في موطن الآباء، حسب وصفهم، في الشرق (فلسطين).

لقد تغنى شمعوني في أغلب قصائده بمنبته وموطن عائلته (موسكو)، وكذلك الحال كان للقدس جزء كبير من تلك القصائد، حيث مزج هذا الأديب بين موطنه في الشمال وقارنه بموطن أجداده "حسب ادعائه" من أجل ان يكون ذلك وسيلة للتأثير على القارئ.

من الناحية الأسلوبية، تتميز قصائده بلغتها الكثيفة، والصور الشعرية الغنية، والإيقاع الحزين، مما يُضفي على النص طابعاً درامياً. ويُلاحظ أنه رغم المضمون المأساوي، فإن هناك دعوة ضمنية للتأمل والمصالحة مع الألم كجزء من التجربة الإنسانية.

كتب شمعوني بعض قصائده التي اتسمت بالحزن، وهذا الشيء يعكس الحالة النفسية للشاعر. ولهذا رأينا أن هذا الموضوع جدير بان نبحت به، وهو الاتجاه التراجيدي. حيث ان شمعوني قد أعطى مساحة ليست بالقليلة. حيث ان الشاعر قد أوجد التراجيديا من رحم الانشودة الرعوية ومن وسط شعره الغنائي ومزج الاثنين معا لينتج قصائد غاية في الجمال وذات تأثير كبير على جمهوره.

الكلمات المفتاحية: اتجاه ، تراجيدي ، قصائد ، دافيد شمعوني.

המגמה הטראגית בשירי דוד שמעוני

תקציר:

דוד שמעוני עלה על בימת הספרות העברית בעשור הראשון של המאה העשרים ונצטרף עד מהרה לקבוצת המשוררים, בני דורו של ביאליק, שנעשו ל"ראשי המדברים" בספרות העברית למשך ימי דור ויותר.

מובן, שהתקופה המשותפת טבעה את חותמה בכל היוצרים בני הדור וביצירותיהם. מכאן- הווי מתערער של הבעיות שעומדות בפני היהודים שהיו בגולה, וביחוד אלה שחיו באירופה. מכאן היתה שאיפה לחיים חדשים במולדת הישנה במזרח.

שמעוני כתב כמה משיריו שמאופיינים בעצב, הדבר הזה משקף את מצבו הפסיכולוגי של המשורר. על כן ראינו שהנושא הזה כל כך חשוב, וההחלטה הייתה לכתוב בענף הידוע בספרות, שהוא המגמה הטראגית.

מהבחינה הסגנונית, שיריו מתאפיינים בשפה צפופה, בדימויים פיוטיים עשירים ובקצב מלנכולי, אשר מקנים לטקסט אופי דרמטי. ראוי לציין כי למרות התוכן הטרגי, יש בשירים קריאה משתמעת להתבוננות פנימית ולפיוס עם הכאב כחלק מן החוויה האנושית.

העצב מאפיין את הסופר הזה מתחילת עבודתו כמשורר. וכמה משיריו נכתבו לפי מצבו. מי שיתבונן בהפקות של משורר זה יעמוד בפני מסקנה חשובה, והיא שמצבו הפסיכולוגי הוא הקובע את סוג היצירה הספרותית שהוא כותב. מטרת הדבר הזה היא, ששמעוני רצה לבטא את רחשי ליבו הפנימיים באמצעות הפקותיו הספרותיות. כתוצאה מכך, אנו מקבלים שירים המבטאים את יכולתו של המשורר ואת מצבו הפסיכולוגי והחברתי.

מילות מפתח: מגמה, טראגית, שירים, דוד שמעוני.

חשיבות המחקר:

- חשיבותו של המחקר הזה באה משום שדוד שמעוני משתמש בשירים שנבנו לפי האופי הטראגידי, כדי שיהיו אמצע חשוב להשפיע בקורא שלו. מחקר זה מדגיש את תרומתו של דוד שמעוני להבנת המגמות הטראגיות בשירה העברית בראשית המאה ה-20. באמצעות עיון בשירתו ניתן להבחין כיצד נבנית תודעה פואטית המשלבת את הכאב הפרטי עם הייסורים הקולקטיביים של עם בגלות.
- העיסוק במוטיב הטראגי מעניק מפתח פרשני להבנת מקומו של שמעוני ברצף הספרותי שבין ביאליק לדור ארץ-ישראלי, ובכך מחקר זה מוסיף נדבך להבנת התפתחות השירה העברית המודרנית.

מטרות המחקר:

- מטרת המחקר היא לחשוף את אופייה של המגמה הטראגית בשירת דוד שמעוני ולבחון את ביטוייה הפואטיים. המחקר מבקש לברר כיצד מתגלמים היסודות הטראגיים – כגון תחושת יתמות, גלות, חולי וחווית קמילה – בתוך מכלול שירתו.
- שופך אור על המשורר הידוע **דוד שמעוני**. והצגת יצירותיו הספרותיות.
- לדעת את אופי שיריו של שמעוני, שמסתובבים בציר מסוים, שהוא הציר הטראגידי.
- לשפוך האור על השפעת יצירותיו הספרותיות של המשורר הזה בקורא שלו.

שיטת המחקר:

שיטת המחקר עלתה בקנה אחד עם חזונו של המבקרים לגבי ניתוח ופירוק טקסטים ספרותיים על מנת להגיע להבנה ובהירות של מה המשורר רוצה.

חומר ואובייקט:

- החומר המרכזי לדיון הוא קובצי שיריו של שמעוני, והאובייקט הנבחן הוא דמותו הפואטית כפי שהיא משתקפת ביצירתו.
- הניתוח יתבסס על בחירת שירים מייצגים, שבהם ניכרת נוכחות מובהקת של מוטיבים טראגיים – דימויים של חולי, כיליון, תלישות וזיכרון.
- האובייקט המחקרי כולל הן את התכנים (תמה, דימוי, רעיון) והן את האמצעים האמנותיים (שפה, מבנה, קצב) שבאמצעותם בונה שמעוני את עולמו השירי.

מבוא

דוד שמעוני נמנה עם הדמויות המרכזיות בשירה העברית בראשית המאה העשרים, והוא מהווה חוליה מקשרת בין דור התחייה, ובראשו ביאליק, לבין הספרות העברית המתחדשת בארץ ישראל. יצירתו של שמעוני, על אף שלא חידשה חידושים סגנוניים מרחיקי לכת, נשאה עמה איכות ייחודית – חום אישי, עומק נפשי ויכולת להעלות את הכאב האישי והקולקטיבי לכדי יצירה פיוטית בעלת תוקף אוניברסלי. שירתו מבטאת שילוב מורכב של געגוע למולדת אבודה, כמיהה לארץ ישראל, והתמודדות עם תחושת גלות מתמשכת.

הממד הטראגי ניכר בשירתו של שמעוני מן ההתחלה. עצבותו של המשורר אינה רק ביטוי לרגישות אישית או למצבים פסיכולוגיים פרטיים, אלא נושאת אופי רחב יותר – היא משקפת את מצבה של היהדות בגולה, את חוויית התלישות ואת תחושת היתמות של דור שלם שנוולד "תחת שמים זרים". בעולמו הפנימי של שמעוני מתלכדים חלום וגזירה, יופי טבעי עם חולי, והפריחה עצמה נושאת עמה סימני קמילה. דרך הדימויים המלנכוליים והקצב הפיוטי המעומעם, הופכת השירה לכלי לביטוי של מסע פנימי, שבו הייסורים אינם רק מכשול אלא גם מקור השראה (בן - אור, 1972, 200).

יחד עם זאת, חשוב להדגיש כי שירת שמעוני אינה נבלעת כליל בכאב. לצד הממד הטראגי מתקיימת בה קריאה לאהבה, לאמונה ולחיפוש אחר פיוס עם הגורל. שירים רבים חושפים את המתח שבין חוויית הייאוש לבין התקווה לגאולה אישית ולאומית. האהבה לארץ, לאדם ולעמל היומיומי שזורות בשירה זו, ולעיתים אף נושאות את המשורר מעלה מתוך כובד העצב. בכך נחשפת תרומתו הייחודית של שמעוני – יצירה שמבטאת את הטרגיות של קיום אנושי ויהודי בעת החדשה, אך בו בזמן מנסה למצוא נתיבים של תיקון ומשמעות (Ruth, 1980, P.36).

מכאן נגזרת חשיבותו של המחקר בשירתו: הבנת המגמה הטראגית אצל שמעוני מאפשרת לנו לא רק להתבונן בנפשו של יוצר יחיד, אלא גם לעמוד על לבטו ותהיותיו של דור שלם, שבין גלות לגאולה, בין עבר סגור לעתיד לא ודאי, ביקש קול שיבטא את סערת נפשו.

מושג הטרגדיה והקשרים דתיים-פילוסופיים:

הטרגדיה מוגדרת במקורה כצורת ביטוי אמנותית המתארת את נפילתו של גיבור, אשר למרות מעלותיו, נגרר אל כישלון, חורבן או מוות. עוד מימי יוון העתיקה תפסה הטרגדיה מקום מרכזי בחיי התרבות, והוצגה ככלי חינוכי-מוסרי שנועד לעורר בקהל רגשות של חמלה ויראה (κάθαρσις). אריסטו ב"פואטיקה" ראה בה את הז'אנר הנעלה ביותר, משום שהיא חושפת את גבולות הכוח האנושי מול הגורל (P.148-KLausner, Joseph. 1974).

בתפיסה הדתית-השרעית באסלאם וביהדות ניכרת זיקה רעיונית ליסוד הטרגי: האדם מוגבל מול רצון אלוהי עליון. הקוראן מדגיש: "פָּלוּ נַפְסֵן דְּאַקְתָּ אֶלְמָת" (סורת אל-עמרין, 3:185) – כל נפש תחווה את המוות, ומכאן שאין גיבור אנושי היכול להימלט מגורלו. גם במסורת הנבואית נאמר: "أشد الناس بلاء الأنبياء ثم الأمثل فالأمثل" (מסכת התלמוד האיטלאמי של החזיתים), דבר המשקף את היסוד הטרגי-הדתי של סבל האדם הנבחר.

סוגי הטרגדיה: במהלך הדורות התפתחו כמה סוגים מרכזיים:

- טרגדיה קלאסית – מבוססת על התמודדות הגיבור מול הגורל, כמו אצל סופוקלס ("אדיפוס המלך").
- טרגדיה רנסנסית – שבה מודגש חטא האדם או תאוותיו כגורם לנפילה (שייקספיר: "המלט", "מקבת").
- טרגדיה מודרנית – המבטאת חוסר שייכות, ניכור וחווית אבסורד בעולם נטול ערכים יציבים (קאמי, סארטר) (Poetes Israeliens Dajourd'hui.-1960, P.126).
- הטרגדיה הדתית – הנובעת מתפיסת העולם שהאדם נתון לנסיונות אלוהיים. באסלאם נתפס הסבל ככחינה שנועדה לזקק את אמונתו של האדם, בהתאם לכתוב: "وَلَنَبْلُوَنَّهُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخُوفِ وَالْجُوعِ" (סורת אל-בקה, 2:155).

השפעות פסיכולוגיות:

הטרגדיה נוגעת בנפש האדם באופן ייחודי. היא מעוררת רגשות של חמלה, צער ותחושת הזדהות עם הדמות הסובלת. עם זאת, יש לה גם השפעה מטהרת – הקהל חווה "קתריזיס" המוביל להקלה נפשית ולעיבוד רגשות מודחקים. בהקשר הדתי, החוויה הטרגית מתפרשת כהזדמנות להתבוננות פנימית, חיזוק האמונה וקבלת הגורל האלוהי. הפסוק: "עָנָא מַעַא עַלְעֶסְרַ יֶסְר" (סורת אי-שַׁחַ, 94:6) מצביע על כך שגם בלב הקושי טמון פתח לנחמה, מה שמעניק הקלה פסיכולוגית-אמונית.

הסיבות לטרגדיה: שורשיה של הטרגדיה נובעים ממספר גורמים:

- הגורל וההשגחה האלוהית – באסלאם וביהדות האדם אינו שליט מוחלט בגורלו, אלא נתון להשגחת האל.
 - החטא האנושי – תאוות, גאווה או חולשה מוסרית המביאות לנפילה.
 - הקונפליקט הערכי – התנגשות בין ערכים מנוגדים (חובה משפחתית מול חובת המדינה, אמונה מול תאוה).
- תנאים חברתיים-היסטוריים – מלחמות, גלות, חוסר צדק, שהופכים את האדם לקורבן של נסיבות שמעבר לשליטתו (kessler. sephen. Theiogy. 2000. P. 32).

דוד שמעוני: חייו ויצירותיו הספרותיות:

דוד שמעוני (שמעונוביץ) נולד בלארוס, 22 באוגוסט 1886, בה קיבל חינוך עברי וכללי. ב-1908 עבר לפטרבורג ובה עמד בבחינת הבגרות. ב-1909 עלה ארצה ועשה בה כשנה. בתקופה זו עבד כשומר וכפועל חקלאי

ברחובות ובפתח תקווה. חזר לאירופה ולמד בלשנות המזרח ופילוסופיה באוניברסיטאות ברלין, היידלברג ווירצבורג שבגרמניה (פרישמין, אשר, 2008, עמ' 112).

עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה יצא את גרמניה דרך הארצות הסקנדינביות וחזר לרוסיה. את שנות המלחמה בילה לסירוגין בעיר מולדתו, בסט. פטרבורג, בה נבחן במחלקה ללשונות המזרח של האוניברסיטה וכן הירצה על הספרות העברית החדשה בשיעורים לספרות עברית. עם ראשית המהפכה הבולשביסטית עבר למוסקבה והיה מזכיר מערכת העיתון "העם" אולם המהפכה סיכלה את תוכניותיו והוא חזר לבוברויסק ולאחר מאמצים מרובים עלה בידו לצאת את רוסיה ודרך פולין חזר ב-1921 לארץ (אורן, אלהנן, 1972, עמ' 215).

שמעוני התיישב ברחובות ובראשית 1925 השתקע בתל-אביב כמורה לתנ"ך ולספרות עברית בגימנסיה "הרצליה". הוא גם עסק בעסקנות ספרותית וציבורית (באגודת הסופרים כיושב-ראש, יושב-ראש "גנזים", ועד הלשון, יו"ר אגודת שוחרי האוניברסיטה ועוד), כמו כן עסק בכתיבה בעיתון "דבר" והוא נחשב כמשורר העלייה השנייה והשלישית. הוא נפטר בתל-אביב ב-1956 ונקבר שם (נאור, מרדכי, 1998, עמ' 223).

יצירותיו:

- קובץ השירים **ביער בחדרה**. הוצאת הפועל הצעיר, (תל אביב) 1921.
- קובץ השירים **כתבים**. הוצאת דביר (תל-אביב) 1923.
- קובץ השירים **שיאוונה**. הוצאת עם עובד (תל-אביב) 1929.
- השיר **דורון**. הוצאת מסדה (תל-אביב) 1936 (קרלס, גאל. **אבי היישוב**, 1954, עמ' 25).
- קובץ השירים **בחשאי**. הוצאת עם עובד (תל-אביב) 1937.
- הפואמה **מים לים**. הוצאת דביר (תל-אביב) 1938 (רביצקי, אליעזר, 1943, עמ' 67).
- הפואמה **ואלה תולדות אוד**. הוצאת דביר (תל-אביב). 1940.
- קובץ השירים **חבלו של משיח**. הוצאת דביר (תל-אביב) 1942.
- השיר **ישימון**. הוצאת מוסד ביאליק (ירושלים) 1944.
- קובץ השירים **סער ודממה**. הוצאת מסדה (תל-אביב) 1945 (רוזן, נקדימון, 1991, עמ' 97).
- קובץ השירים **ארמיליוס הרשע: חזון בשלושה פרקים**, הוצאת מסדה (תל-אביב) 1946.
- הפואמה **אשת איוב**. מסדה (תל-אביב) 1947. (גרין, נורית: 1982: 78 - 79).

הפרק הראשון: המגמה הטראגית בשירי דוד שמעוני:**מבוא:**

דוד שמעוני לא בא אלינו בבשורה חדשה. הופעתו הייתה צנועה ושלווה ולא הכריזה על דרכים חדשות ועל ערכי שירה וסממני סגנון חדשים. אך היה בה בשירתו דבר-מה חמים, רציני וגלוי, שמשך את הלב. איזה טוהר-נפש יחד עם אמת בווערת באודם-דם, שפעו מתוך דבריו. דומה, כאילו הוצא לבו מנרתיקו והוא מפרכם לענינו כשהוא מעורטל, בלא חציצה. הוא צד את לבנו בכאבו הנאמן, ביגונו הנוקב, בזוך חלומותיו וביקוד געגועיו. והעיקר-בצליל קולו, צליל טהור בלא פנימה. (הירש, פילד: 1979: 23).

זה היה קול קרוב ונאמן, שנגע במיתרי לבנו החבויים. זה היה קול הדור, קול דור העלומים, שזה עתה הקיץ מתרדמת העיירה שלו, ומתוך חרדת לב התחיל מקשיב למנגינת החיים העמומה. דור אחרי דור ישב לו בן-העיירה בתוך עמו, קבוע במסכת סביבתו ומעורה באורח החיים שלה. החיים היו זעומים, חדלי-מעש וחסרי-מרחב, וכנגד זה היו תביעותיהם קשות ואחריותם מרובה. באוירה זו של קפדנות וכובד-ראש נבלו פרחי העלומים, וצחוק הנוער גווע מתוך הכרת-חובה מוקדמת והגות-לב קשה ונכאה. ואולם מעל לקדרות נוקשה זו התרקמה אגדה, וצמצום החיים מצא את תיקונו ברוך החלום. (אפשטיין, אברהם: 1934: 134).

האגדה של שמעוני שמתמזגה בזיקה הטראגית צמחה מתוך חייו של המשורר. היא היתה סתירה בין דמיון ומציאות: האגדה צמחה מתוך החיים עצמם. היא היתה בניגון הגמרא, בצללי בית המדרש, בנרות השבת ובשקט הלילות.

בין אדים מחניקים.**"על בצות יבשות ורקובות"**

ושגשגו פרחי החולים". (שמעוני, דוד: 1945: 12).

אכזרים חלומות העורי התרקמו

פתאום, לקול פטישו של הזמן ולשאונם של החיים המתעוררים, התעופף חלום העיירה ונקרע צעיף תומתה. היא נגלתה בכל ערייתה וחדלונה, בכל דלותה וחוסר-ישועה. ובן-העיירה שמעונוביץ יוצא אל העולם הגדול לחפש את גורלו ולרקום לו אגדת-חיים חדשה. ירושת-אבות עשירה רבת-דורות ורבת-נכסים שמורה אתו- צידה לדרך. ועוד לו אוצר משלוי, אוצר גנוז המלא ברכת אלהים- נפשו נפש בהירה ורחבה, רקומת זוהר וחלומות, אשר שמר עליה בקדרות נעוריו וטפחה בחשאי ובסתרי-סתרים. (נורם, יעקב: 1999: 34-35).

בבית זה ניכר היטב הממד "הטראגי והחולני" של החזון השירי. התמונה הפותחת – "בצות יבשות ורקובות" – מציגה מצע של עקרות ומוות. הביצה, שבטבעה אמורה להיות מלאה מים וחיים, מתוארת כאן כיבשה ורקובה; בכך מודגש המתח בין הפוטנציאל הפורה של הטבע לבין קריסתו. המשך התמונה – "בין אדים מחניקים" – מעצים את התחושה של מחנק, חוסר אוויר וחוסר חיות. האווירה אינה מאפשרת נשימה או פריחה טבעית, אלא יוצרת סביבה של כליאה וסכנה.

אל תוך מצע חולה זה פורצים דווקא "חלומות העורי". המילה "עורי" יכולה להיקרא הן כ"עיוורון" (מהשורש ע.ו.ר) והן כ"עור" (מעטפת הגוף), ובכך נוצרת כפילות אירונית: החלומות הם עיוורים, חסרי ראייה וכיוון, או שהם שוכנים על פני השטח בלבד, ללא עומק פנימי. חלומות כאלה "נרקמו" – כלומר נוצרו מתוך תשתית פגומה – ועל כן טבעם אכזרי. הדימוי האחרון – "ושגשגו פרחי החולים" – מגלם פרדוקס חריף: דווקא מתוך הקרקע הרקובה צומחים "פרחים", אך אלה אינם פרחים של בריאות וחיים אלא "פרחי החולים". כלומר, הפריחה עצמה היא סמן למחלה, והיופי החיצוני מוסתר בתוך מציאות של סבל.

במכלול, שמעוני יוצר כאן ניגוד חריף בין דימויי טבע לבין מציאות של מחלה, רקבון ועיוורון. הבית כולו מהווה מטפורה למציאות אנושית או לאומית פגומה, שבה התקווה (הפריחה) עצמה נגועה בחולי, והחלומות – במקום לשחרר – הופכים לאכזריים. רוצה שאמשיך ואשייך ניתוח זה להקשר רחב יותר של יצירת שמעוני וה"מגמה הטראגית" בשירתו?

"בטירוח בת-שירי התערה קהל, רוחות אפלים וקרים.

וסולם דמיוני דק צללים **בו יורדים ועולים' (שמעוני, דוד: שם: 13).**

שונים הם ההסברים הניתנים להופעתו של המשל כסוג ספרותי מיוחד. אך אפשר להעמיד את כולם על מכה משותף אחד, המשל שימש ומשמש כאמצעי מחוכם ומועיל להשמעת האמת באוזני השליט התקיף או באוזני האדם המעוות את דרכו. חץ הוא המשל בידי הממשל. כמוהו כצחוק, פורץ דרך, חודר לפני ולפנים ומכה אל החומש. (גיל, משה: 1960: 109-110).

הפרק השיני: שירת האהבה שמתמזגה בעצב

במלעלה ממאה משלים ושירים טראגיות עובר לפנינו עולם החיות רב-הפנים, עולם הצומח רב-ההגות, ועולם הדומם, שמבעד לאלם שלו יודע הממשל-המשורר לקלוט את שיחו ושיגו, את קולות הניצוח שבין טוב לרע.

האידיליות של שמעוני שופעות אהבה, אהבה לארץ ולנופה, לארץ ולבנייה, לארץ ולבניה-בוניה, אהבה ליסורים הכרוכים במאמצי-הבניין, אהבה לכל משא-נפש טהור, אשר האדם והיהודי מאמץ אל לבו מאז ומעולם. האהבה שוטפת כאן, גאה ושוטף את כל הנתחם בתחומם של הטוב, של האמונה, של התקוות המתגשמות, של האנשים הענווים, השקודים בטהרה על תיקונו של עולם ותיקונה של אומה. ולא המשורר בלבד הוא כאן שיכור-אהבה. גם כל הגיבורים שלו נושאים בלבם את האמון לאדם ולאדיאלים שלו ואת האהבה לאומה ולחיים. (מירון, דוד: 1958: 43).

"אך לא חנקה נפשי חיה **תחת מכל עבי שחור.**

מני תהום דליתי פנינים **ומליל חשפתי אור' (שמעוני, דוד: 1929: 18).**

בטראגידיה שלו הגיע שמעוני למלוא קולו העגום, עוזו והשפעתו. בהן נחלץ משירתו הקודמת, זו שהיתה מלאה תהייה על החיים וצער-ההוויה, ספקות-לא-הותרו וגעגועים-לא-באו, והשיג את חסד האמונה והאהבה, את ברכת ההיצמדות והדביקות בממשות. המציאות בארץ נתגלתה לו כמקסם, כנבאות-פלאים, ואלה שנושאים את עולה דבר יום ביומו נתגלו לו בכל ענוותם האנושית, והוא ראה והנה שמעוני התמזג עם חייהם ורחשי-לבם של הבונים, ינק מהם ומחזונם, חזק והתחזק, ובא להעניק להם את תודתו, לפאר אותם ואת חזונם, אך יש לו צער והיה רגש כי הוא עגום. על כן כמה משיריו היו בעלי אופי טראגידי שמתמזג באהבה.

וכך בא לה לשירתו לבלוב חדש. ביאליק לא שר כמעט בארץ ולא שר את שירת הארץ. טשרניחובסקי המשיך וסיים כאן את שירתו, והיא כמעט כשהיתה בשכבר הימים, ואילו שמעוני חידש כאן את שירתו בתכלית. וכאן, לאור הווייתה הממשית של הארץ, יצר את מיטב שירתו, ועודנו יוצר אותה, והיא לפנינו במיטב פריחתה. (גרץ, משה: שם: 125).

"מבורך הצער הקטן, **מאשר ההולך לאטו' (שמעוני, דוד: שם: 19).**

מי שיתאמץ להכניס את הטראגידיה של שמעוני ביץ לתוך המסגרת של הכללים השנויים והמקובלים יבוא במבוכה. בצדם של היסודות הטראגיים המובהקים, נתונים כאן גם יסודות אחרים. יש ורוחה של הפואימות וקובצי השירים תעבור על פנינו. ויש שיעלו קולות חגיגים של הימנון.

וגם צלילי החרש של האלגיה ירעפו באוזנינו. ומובן, שהדבר הוא מחויב המציאות-כזו היא הטראגידיה של שמעוני. החיים בארץ עדיין אינם עומדים בסימנם של התום והצלילות וקביעות-הצורות וקילוח-המאורעות האיטי והשליו, שיכשירו אותם לבית-קיבולה ולדרך-קליטתה של הטראגידיה. ואם שמעוני יצר בכל-זאת את הטראגידיה הזאת, הרי ידע ודאי שהגורל אשר מונה לו הוא כגורל האנשים האומללים, שהיאוש מלא לבם. (דני, מורין: 2003: 67).

"האומנם לשוא תקוטי ? רק רגע רגע הלב ?

האומנם עוד אתי כחותי, מקור כל יגון וכאב ? " (שמעוני, דוד: שם: 21).

ברכת אלהים, שניתנה לו במדח גדושה, נהפכת לו לרועץ, למקור יגון וכאב. החיים נעשים עליו למעמסה. הם מפחידים אותו בוודאותם הקרה. זהרי קיץ וגאון צהרים מכאיבים את עיניו במערומי אורם. יפעת האביב ורקמת היצירה ותנועה, כל אלה מגבירים את צער הכמוס ומהווים בקרבו הרגשה כאחד, הוא עומד כזר בצדי דרכים, תוהה ומיצר, כאילו יראה את העריעות ואת הריקניות שמתחת לכל התכונה הרבה והסואנת הזאת. והוא בורח מן החיים. והוא תועה בחלל העולם, במללכת האייתנים, הקרובים לרוחו. (שמואל, יריס: שם: 78).

שמעוני נישא על פני ימים רחוקים ומקשיב בחרדת-ניל לשירת המשברים הנאדרה. הוא עורק ציה ומתרפק על צחיחי הסלעים העוטפים. הוא מפליג ליערות פרא קודרים ונשכחים מני רגל ונספח לעדרי הזאבים. הוא שש לקראת סופה ומערה את מקורי לבבו לבבו לתוך נאקת-הפראים של ציית הקרה. כאן, בעולם בראשית זה, מתרוננה נפש המשורר ושירתו משתפכת במין התלהבות יגון וצמאון-כאב. מחוץ לזיקת ההווי כאילו מתנערת נשמת היוצר שבו. (קרלס, גאל: 1965: 154-155).

"זר אני על פני האדמה ובמשתה אני נר,

לא אני נטעתי פרחים, לא אנכי אקלע זר". (שמעוני, דוד: 1945: 19).

ואולם, יש אשר נפשו של המשורר תיעף לנדודים וסערות, והקליעה התמידית בין פסנות ותהומות תכביד על נשימתו. יש אשר יערוג למנוחה, לשכבת הכל. אז יתכנס אל העצב של שמעוני. אשנב קטן יפתח בקרקע נשמתו לתוך עולם טמיר ונפלא, עולם הדמיון והחלום. עולם דמיוני זה-שר הלילה שולט בו ועושה בלהטיו. תחת מגע שולי אדרתו הכל מתערטל, מתפשט את דמותו הטראגית, נבלע ונמוג בתוך עצמו. מסתלקים הגבולים ונמחות מחיצות הזמן. עבר ועתיד, שמים ותהומות, שאון החיים ומשק כנפי המות, הכלל משתפק לשירה אחת. (קבקוב, יעקב: 1988: 45).

"מרכבת כשפים נשאת בלי הפונה בארחות פלא, שבילים בלתי-נראים

הנצח בה, לא זקן ולא צעיר, וכבר אני טס עמו במרכבה". (שמעוני, דוד: שם: 21).

שמעוני לא משך ידו מן החומר שצפון בחובו את סכנת האקטואליות. הוא לא התחמק מן הבעיות שהן עומדות, או שעומדות זה לא כבר, ברום עולמה של הטראגידיה של שמעוני. אף זו סכנה לאמנות הטהורה. כלום יצא מכל הסכנות הללו בשלום ? מי שרודף אחר המציאות ודאי שלא יבוא במבוכה בראותו שהמציאות אינה בורחת ממנו. ואמנם, שמעוני לא ניצל פה ושם מהפגנת רעיונות, מרטוריקה, מחידודים אקטואליים ומהשתפכות יתירה. הוא מבקר את הדור השני הפורש מן הקרקע של אבותיו, הוא לועג לאלה ששומרים שמירה עקשנית על שמות לועזיים. (דני, מוריץ: שם: 70).

יש לומר, שמעוני עומד הכן בשתי גרליו על קרקע הממש. ויש בטראגידיה שלו גילויי-מציאות מפרפרים, תוססים, שמצאו תיקון אמנותי, למן העלייה השנייה, דרך מאורעות 1936 ועד לפרשת ההתנדבות-לצבא בימינו. אנו רואים תמונות שונות וקטעי הווי מן הכפר, מן היער, משכונת-התימנים במושבה, מן הכרם, מן היער ומחוף הים. אנו רואים מאמצים מוצלחים לשרטט, כל נטע רך נשתל ועץ הרוב עתיק. תיאוריו, כמו קטיפת פרי הצבר ואופן אכילתו.

"ערפל כבר, אך עתידות בריאה משתפכים יחדיו.

התקשיב ? התקשיב ! מה נפלא זר !

פעמונים נדמו, נדמו זה כבר בארצות חלומי אשוטט לי דום". (שמעוני: שם: 22).

הגיבורים של הטראגידיה עשויים כמעט כולם לפי מתכונת אחת, אירופה התנכרה להם והם נשאו את נפשם לארץ-התקוות. ורדופים על- ידי כוח מסתורי וכיסופי-גאולה הגיעו למחוז-הפצם. אותו בחור, שהטיל עצמו לתוך גלי-הים והגיע בשחייה לחופי הארץ. מסמל את כל האחרים, שבאו גם הם מנכר מקור, מנדוד ללא שקט, אל אור מכורה, אל קרקע מוצקת. והמגע עם קרקע זו מרפא אותם. הם מתעוררים משנת-דורות ומשתחררים מעקת-דורות. הנה סוף-סוף גם זריחת שמשם שלהם, גם שחר חייהם! חדווה שוטפת את לבם. הם מתמלאים אמונה בעצמם ובעתידם. כמעט כל גיבורי הטראגידיה של שמעוני הם פייטנים. דרכם הוא דרך החזון והזמרה, הדרך, סוגת-הפלאות הנוסקת אל האגדה כדי לעשותה מציאות. (שמואל, יריס: 2001: 78-79).

אי-אפשר לו לאדם להרקיע שחקים תמיד, לרחף מעל למציאות ולהסתובב בתוך חלל ריק. אף שמעונוביץ איננו סגור תמיד במעגל הקסמים שלו, בחוג מכושף זה של טורף-הנפש ותעתועי-החלום. זיקתו אל האדמה ואל חברת בני-האדם לא פסקה. החיים תבעו את שלהם, ושמעונוביץ הלך אחרי צוום הנעלם ביודעים ובלא-יודעים. כי עם כל הרומאנטיות המופלגה, והטראגידיה שלו, הרי הוא ביסודו ריאלי וחיוני למדי עם נטיה גדולה לפשטות טבעית ולהסתכלות בהירה, זו שמצאה את ביטויה השלם ביצירתו הטראגית. (אפשטיין, אברהם: שם: 116).

"עיפה נפשי מתעתועי הערפל. אני צמא לודאי !

נפשי חולה, חולה... סלחי, מלאכי התמים !. (שמעוני, דוד: שם: 23).

הפרק השלישי: הגורל דרך השירים הטראגיים

ואמנם הוא עורג וצמא לחיים ממשיים, אשר ימלאו את הלב והנפש. והרי כל אותם פרפורי הנשמה וכל אותה הטראגיות שבגורלו לא באו לו אלא מתוך רדיפה אחרי נקודת-ממש, מתוך שאיפה למשהו ברי, קבוע, אלא שאותו וודאי מתחמק ממנו כאור מתעה וצל אושר לא נתפש. בכל מאורעות חייו, בכל הקשרים והיחסים, שנסתבך בהם לרצונו ושלא-לרצונו, לא מצא את שבקשה נפשו. בעצם אשרו ושכרון אהבתו יניח יגונו מן המארב ויפרוש מסך-צל בינו ובין העלמה האהובה. הוא פורש ממנה מתוך צער וכאב ולבו בוכה בקרבו מרחמים רבים אל המלחמה הטראגית הגדולה. (רבינוביץ, יעקב: 1932: 56).

שמעוני מנסה להשכיח את יגונו בסערת תאוה יוקדת בזרועותיה של איזו הלילות העגומות. מרגיש הוא, כי לא באלה חלקו, כי דבר-מה אחר מינה לו גורלו. ועוד הוא מרגיש, כי אותו דבר-מה קרוב לו מאד, כי כבר היה לו בזמן מן הזמנים-ואבד. והוא הוא הקורא לו ורומז אליו בכל נדודיו, רומז ומתעלם, רומז ותובע כשם נשכח וכהרגשת חובה שתומה. באחת מרשימותיו מתאר שמעונוביץ את מצב נפשו בקשר עם רגש זה. איזו מצוקה אלמת תקפה את כל הויותו, ויש לו הרגשה, כאילו אבד לו דבר-מה יקר מאד, שכל אשרו וחיי רוחו תלויים בו. אבל מהו אותו הדבר-לא ידע. מראהו נמחה טלבו וגם את שמו היה שוכח. (אפשטיין, אברהם: שם: 117).

"איך אמהר ? איך אמהר ? איך ארחץ אנקה

מחלאה הימים ואני כה נטמאתי". (שמעוני, דוד: שם: 24).

מהו, איפוא, סוד נפשו של שמעונוביץ ? מה פשר ההתלבטות הזאת ? מה שלל ממנו את הסגולה להתערות, להכות שרשים באשר הוא שם ? ומהו אותו חזון-הלב אשר ירדוף אחריו כאחרי אבדת חייו? ונדמה לי, כי כל נפתולי הנשמה האלה מקורם ברגש יסודי אחד, ברגש הנכר והערטילאיות שלו, שלוהוהו בתקופת יצירתו הראשונה. זהו אותו רגש של יתמות ושל העדר-שרשים, שכל שירתנו החדשה חדורה בו, זו שגדלה תחת שמים זרים, ללא ברכת אדמה וללא טל-מולדת. אצל שמעונוביץ רגש זה מהודד וחולני ביותר, משום שהוא מורכב אצלו יותר ומלא ניגודים. שמעונוביץ סובל בעיקר לא מחמת חוסר-מולדת, כי אם מחמת זיקה כפולה לשתי מולדת כאחת. (נורם, יעקב: שם: 78).

נשמתו קלועה בין שני צירים-בין צפון ומזרח, בין מוסקבה וירושלים. הוא קשור לשתייהן ובשתייהן הוא גר. שתייהן הפרו את רוחו, והוא לא נקלט באחת מהן. כל אחת קרובה ורחוקה, דוחה ומושכת, ועד שתכריע האחת, היחידה-הוא מפרפר בין שתייהן. "מלכת הצפון" קסום תקסום לו ביפעת בשפיה הרכים, אבל אם חורגת היא, גאה, קרה ומתנכרה. (נורם, יעקב: שם: 80).

שמעוני אף הוא נכרי הוא לה. מחצבתו-המזרחי, ושם, תחת להט שמשו, עטויה הוד-מסורתי, דוממת בצעיף-אבלה מולדתו הנשכחה. ואולם, אף מולדתו זו, לה יכמה מקדמת-נעוריו גבן-חורג לאהבת-אם, סתום קרובה בפניו וחתום מעינה. כי חסדי מולדת אינם מתגלים אלא למי שמתדבק בה בשלמות, בהתמכרות כל החודשים. ואילו שמעוניביץ עוד צללי הצפון נגררים אחריו, ונפשו שבויית עברו.

"נכרים לי אתם שמים רחוקים, זרה לי את אדמת צפון הקרה"

שד לא הלצת לי בנדודי ענותי! **לבי לא הרנין זהב שחרך, ברק יומך".** (שמעוני, דוד: 1938: 18).

בפואמה "מים לים" אחת מיצירותיו הגדולות והיפות ביותר, הוא נפרד מעל רוסיה, ארץ ילדותו ועלומיו, והולך למזרח, לבקש חלומות שאבדו ללבבו בנעוריו. וכמה אהבה וכאב בשירת-פרידה זו (שירה טראגית מובהקת), כמה עלבון צורב וגעגועים יוקדים בברכתו האחרונה. הוא הולך לתוך לו מעינים אחרים לשבר את צמאון נשמתו. ובעת אשר יתע בערבות החול הלוהט שבמזרח ויבכה חרש את גסיסת השמש, אז יזכור את הדר שקיעותיה של ארץ הצפון, והימנון נהדרי, הימנון אהבה ומכאוב יפרוץ מנפשו, אכולת אש אהבה. (קבוקב, יעקב: שם: 146).

אהבה וכאב, שני יסודות אלה, שנפשו של שמעוני רקומה מהם, חודרים וממלאים את כל הפואמה. אהבתו של שמעוני קוסמית היא ואינה יודעת תחומים וגבולים. זוהי אהבה יוקדת לכלל נברא, לאדם ולאיתני הטבע ולכל יצורי בראשית. ובלהב אשה ניתכים צללו השנאה והעלבון. (בן-אור, אהרון: 1972: 235).

"אולם עם שקיעת החמה כה תקרב לך נפשי"

כה תבכה בדממה, כה תכאב בדממה **כה תכאב, כה תכאב מאהבה".** (שמעוני, דוד: שם: 18).

יש בפואמה זו חירות מפליאה של בנין וצורה, שפע של מראות וצבעים, ציורי-ים נהדרים וציורי-דמיון מופלגים, ארג הרהורים וחלומות וטיסה נועזה לגבהי המחשבה הפיוטית, משהו מריתמום הים ומתנוזת משבריו החפשית. אך מעולם לא ניתן לנו ציורו של עולם, כשהוא רוטט ומזדהר בנגוהות הצער האנושי ומואר מתוכו באשה של נשמה גדולה, העולה בלהב אהבתה, אך הוא עגום.

מתוך רעש הגלים כבר בקעה אליו בשורת האביב, הוא מתקרב אל ארץ האביב הנצחי, ארץ געגועיו, רקומת חלומות נעוריו. ספינת-חיי המטורפה עוגנת לחוף מבטחים. חוף מבטחים? עדיין לא. שמעוני לא השלים עוד את עיגול נדודיו.

הוא לא מצא את "חלום נעוריו שאבד ללבבו" בין חרבות המולדת. הרומאנטיקה המקסימה, שנארגה באפלולית ה"חדר" מתוך דפי התנ"ך, נתכוצצה וחווה ממגע המציאות. אגדת-חיי, "צפור-זהבו" היחידה, שעזבה את קן-לבבו, ושהוא רודף אחריה כל הימים, אל קנה לא שבה. ואיפה ימצאנו? בצפון יראנה והנה היא מרחפה על הרי יהודה, ובמזרח, היא דואה על פני מרחבי שלגים ובין חורשות לבנים עצבים.

"העגן התעצב: אי יערה את שפעת הלשד? רק כפים"

ערמים ועפרות חררים **בכל לא יפרו אבנים וחול"** (שמעוני, דוד: שם: 19).

בקרע-משנה זה מונח, לדעתי, סוד יצירתו של שמעוני. אמנם, אין זו הסיבה היחידה. אישיותו של שמעוני מורכבת היא ביותר ונפשו דקת-הרגשה ככנור רב-נימים, וכל מגע קל של העולם החיצוני עלול לזעזעו ולגרורו שנוי בהלך-רוחו. ואולם היסוד הטראגידי מכריע והוא גם מתמיד ביותר. דומה שחטא הגלות רובץ לפתחי לבו, ופגימת הדורות מבקשת בו את תיקונה.

כנביא הענתותי בשעתו שמעוני מלא זעם אלהיו ואת עוון עמו ואסונו ישא. מכאן, נעימת-היסוד שבבת-שירתו-היגון. שמעוני לא ידע את שירת העלומים ואת שאננות אשרם הברוכה. הוא העלם בהיר העינים, לא ידע את שיר הנחמה והאחרית. ובבדידות נפשו הגדולה יש אשר ידמה, כי גם שירתו ערטלאית היא ואין לעולם צורך בה. איך ישיר את שיר העברים על אדמת נכר? ואיפה יפזר את עשרו המשומר בנקודת ארצו השוממה? במצב נפש כזה, כנראה, כתב את שיריו הטראגיים. (שמואל, יריס: שם: 145).

התאבל וירד העב

"ונלאה מנדודיו

על כוחו הכלה לשוא". (שמעוני, דוד: שם: 20).

על אונו הצפון,

אולם גדול כחה של מולדת! ואפילו היא "שניה", ואפילו היא דלה ומצערה. הרבה שלוחים לה להביא את דברה אל לב בניה-בחירת. בשבילים לא-נראים ובצנורות נעלמים תחדור אל לבם ותארוג מסביב לנשמתם את ארג קוריה הדקים, ופתאום יבוא יום והרגישו, כי קשורים אליה בקשר בל ינתק. לאט-לאט ימצאוה-בלא-יודעים ובהיסח-הדעת. כי ברית-המסותרין שבין האדם וארצו תקום רק מתוך קרבה אינטימית ותכופה, דרך העבודה התמה והפשוטה. (קרלס, גאל: שם: 45).

שמעוני לא מצא את המאור שבמולדת, כל עוד היה מבקשו בכוונה תחילה מתוך הרהורי-ספקות ודמיונות רומאנטיים. ומשנזקק אליה בפשטות, בלי חשבונות רבים, ושתף עצמו לעבודת החלוצים ולסבלם הקשה, מיד נענתה לו. הוברר לו, כי סגולת הקליטה וההתערות בארץ אינה ניתנת אלא למי שמשעבד עצמו אליה ומקבל את עול יסוריה באהבה. (רבינוביץ, יעקב: שם: 67).

מיום אשר באתי לארץ.

"רבת השתוחחה נפשי,

וקרא לא ידעתי". (שמעוני, דוד: שם: 22).

גלל לפני הטבע את ספרו

ובשיר "מצבה" האידילה הטרגית, הנחשבת לפסגת יצירתו של דוד שמעוני, שופכת אור על אנשי העלייה השנייה. "מצבה" מדברת את סיפורו של כתריאל, שמצא לו חלקה שוממה על גבעה נישאה מסולעת רחוקה, שאיש לא רצה להתאחז בה; עבור זמן-מה נשמע מטירת-הגבעה צחוקה של אשה, "עזר כנגדו" בכל עמלו. הכיכר התמלא קולות עליזים, וכנפיים לבנות הבהבו בין אילנות ירוקים. כתריאל שמח בחייו האידיליים, ומצפה ליום בו אשתו תלד לו בן, כי רבה העבודה במשק. אשתו מתה בלדתה ופרי בטנה בקרבה. כתריאל מוכר את המשק, ונע בארץ להרוויח כספים בגלל להעמיד מצבת-שיש על קבר רעייתו. הגלגל מסתובב. כתריאל נפצע קשה בעומדו על המשמר בפרדס. לפני מותו הוא אומר לחברו:

מדת הסתפקות במועט: דווקא

הגע בעצמך: קודם כל הפרתי

אולם עבירה גוררת עבירה;

מצבה של שיש

תקרא למעשה הלזה, לעזיבת

האומנם התמדה

וכך אומרת התפילה:

גבעת סיפוחי? -

מיתה. התבין? (שמעוני, דוד: שם: 24).

ואם חסר אחת מכל סמניה חייב

הצבה היא סמל לכל הדור הצעיר על לבטי נפשות הצמאים להתחדשות פנימית ולגאולת האומה על ידי ברית הדם עם אדמת האבות. היא משמשת מבע לכל ההירואיקה והדרמטיות שמתגלות לפנינו מתוך פרשת חייו של היחיד הקושר את גורלו עם גורל האומה בארץ מולדתה. הוא רוצה למות בשקט באותו אופן שבו מתה אשתו, כי המוות בשביל השתיים מסמל שחרור מהעבודה (حيدر، جاسم، 2023: 81). השחרור מכביל החיים דרך המוות, הוא רעיון קדום, מבטא אותו אבו אלעלא אלמערי:

מקווה במוותה את השחרור (المعري، ابي العلاء، 2001، 197)

אולי רוח כעוף הכלוב האסור

שמעוני והטראגידיה שלו בשירי הארץ

שמעוני עלה להיות בין הראשונים שהתאמצו לכבוש-כיבוש של אמן את טבע הארץ. והמשורר בעצמו מודה, וארכו הימים עד שלמדה ספרותנו את סודן של אותיות אלו ואת סוד צירופיהן, עד שנפל התבלול מן העיניים ובאה, אחרי התנכרות ארוכה, ההתוודעות עם טבע-הארץ. ואצל שמעוני כבר פזורים תיאורי-טבע מרובים, כמו: היררה, הכרמים המטפסים בצלעות-ההרים, ועוד, שבהירות הראייה והציור מרובה בהם. ויש גם, לפעמים, רישומים דקים, רבי דיוק וריכוז, כמשיחות-מכחול צבעוניות ונועזות. אך הדברים היפים האלה התמזגו במצבו העגום של המשורר, והתכלית מאלה עצב מכסה את השירים. (ריבולוב, *מנחם*: 1978: 115).

בשירי הארץ של שמעוני, אנו ניתנים יותר ויותר לפעולתן ולהשפעתן על הקורא. מתוכן מאיר לנו הפלא של התחדשות ותקומה. בתוכן מוצאים אנו את שירת-לבבם של בני-הדור החדש שארץ-ישראל העמידה לנו, אלה שבונים את העתיד מתוך ענווה ושתיקה, אלה שגם המגע עם מציאות מחוספסת אינו מטה אותם מנתיבם, ואנו מוצאים בהן גם את הממשיכים, את הכוח הצעיר, שגמל ועלה על כמת חיינו. שני דורות שפכו בטראגידיה את לבם ומצאו בה חיזוק לחיים, היכולת לטהר את הלב, לעודד אותו, למלא אותו ביטחון עצמי ואהבה עצמית.

"אותיות זרות, חדשות" **וחדש ומוזר צירופן.**

אמנם סוד יפין צדני, **ואחוש את קסמן הצפון".** (שמעוני, *דוד*: שם: 23).

אך בינתיים שיקע עצמו בתוך העבודה הקשה, המפרכת, סלל דרכים, סתת אבנים, עדר וחרש זרע מתוך "קלוחי זיעה", מתוך משטוש החושים ושכחה עצמית, עד כי חדל לחשוב על טבע ויפיו. מתוך הרגשה מחודשת זו נתבררה לשמעוני פרובלימת הגלות מבחינה חדשה-מזרחית-בני מזרח אנו, טפוחי-שמש ולמודי-רוח המדבר. מקדמת הדורות הוצק לתוך דמנו צמאון חופשי, להט ערגון ואש חזון של הנביאים. זרים הננו בגולה, יסוד זר, לא-נקלט ולא מובן, כ"ספינק סים" הללו, שנעקרו מחולות המדבר שעל שפת הנילום ורותקו לסלעי הקרח שלגדות ה"ניווה". שמעוני רואה בהם, אחים לרצח, גולים ערירים כמוהו. (נורם, *יעקב*: שם: 57).

"מראות הטבע הרוסי" **וצליליו ספגתי באבי,**

אלם שלגיה בחורף **ותוגת אין-סוף מרחביה".** (שמעוני, *דוד*: שם: 23).

יומם ידמדמו בשתיקה אבלם, אך בלילות סהר ספוגי חרדות יקיצו הענקים ויתנערו מקפאונם, יחרגו ממסגרות האבן וישלחו את הרונם הכלוא לחפשי ויזעזעו את חלל חלילה בשאגת מרד איומה, הלא היא שירת הנקמה המתמזגת בעצב. השיר "מים לים" מציין נקודת-מעבר לא רק בתפיסת עולמו של שמעוני, כי אם גם בהשגתו האמנותית. הראיה הבהירה והחוש הער לצבעים ומראות, שהם מסימניו המובהקים של משוררנו, אלא שהם נבלעים ברוב שיריו בשפע של רגשנות לירית וסובייקטיביות מופלגה, מתגברים כאן לצורת-יסוד. (*הירשי, פילד*: שם: 67).

הציורים הפלאסטיים והחרוזים החטובים רחבי-הנשימה מזכירים לנו את "מתי מדבר" של ביאליק. שמעוני כאילו מצא את עצמו והכיר את כחו. הרגשת-הבטחה שבסביבת מולדת הביאה אתה גם את מנוחת המחשבה ואת בחירות ההסתכלות. אותו שקט היצירה, הבא לאחר תסיסת-העלומים כזהרי חמה מזוככים אחרי עבור הסערה. מורגש כבר בחרוזים הרחבים והשלווים. (*קרלס, גאל*: שם: 90).

"מלאו את לבי על גדותיו, **מבלי שידעתי בעצמי,**

עד כי רק פה הבינותיו, **שנפשי עודנה בגלות".** (שמעוני, *דוד*: שם: 24).

שמעוני לא נתאקלם בארץ בפעם הזאת ולא נתקשר אליה קשר מתמיד. מזהו עוד תסם בקרבו ומשכו למרחקים. מן ההכרח היה שיטעם שוב טעמה של גלות, שישקע עוד פעם בנכר וימצה את קובעתו, כדי שירפא כליל משיריו הטראגיות. ושוב הוא נדחף לתוך המעגל וסובב-חוזר על חוגו. שיריו הטראגיות של שמעוני יפים הם ועדינים,

והרבה אמנות וחכמת חיים שקוע בהם. אבל רובם, אין בהם לא מן הפתוס הבווער של שיריו הקדומים ולא מן הרכוז והבגרות שבשיריו המאוחרים. אך שיריו אלה העבירו אותנו לעולם של עצב. (جاسم, 1999, 58).

"באחד הלילות
הרגש הרגשתי,
ונגלה קסם הלילה לנפשי,
בשבתי לפתח האורווה,
כי נפל התבלול מעיני
מערטל ונשגב וקרוב". (שמעוני: שם: 25).

שירתו הלירית של שמעוני:

דוד שמעוני עלה על בימת הספרות העברית בעשור בראשון של המאה העשרים ונצטרף עד מהרה לקבוצת המשוררים, בני דורו של ביאליק, שנעשו ל"ראשי המדברים" בספרות העברית למשך ימי דור ויותר.

מובן, שהתקופה המשותפת טבעה את חותמה בכל היוצרים בני הדור וביצירותיהם. מכאן-הווי מתערער של העיירה היהודית באירופה הנתונה למהלומות חזקות של פטיש-ההיסטוריה, ומכאן-מאמצים שונים להתעוררות, שבמרכזם עומדת השאיפה לחיים חדשים במולדת הישנה במזרח. ובין שני הקטבים האלה משתרעים על פני מפת הספרות העברית אזורים שונים של יצירה, ובהם אקלים והלכי-רוח שונים, לפי ייחודו המנטאלי של כל סופר ולפי מסיבות חייו. גם יצירתו של שמעוני מעורה בצומתי הנושאים הכלליים של התקופה. שתי הוויית באות בה לידי ביטוי: זו של עצבות ושקיעה ועמידה על סף תהום, וזו של תקווה ושמחת-בניין. (ריבולובי, מנחם: שם: 62-63).

"דומה באילו התודע לי אחרי
עתה אביטה לשחק והוא לי
אזכור יסורי הנכר
התנכרות ארוכה.
כבר קרוב, הנשגב.
ואזכור את גיל ההתודעות". (שמעוני: דוד: שם: 26).

מן הנמנע הוא לרדת לסוד מבנה-הנפש של הלייריקן, העומד נפעם מול העולם והחיים. אנו יכולים רק לנסות לגלות אספקטים שונים של רוחו, המשתקפים בראי שיריו ולנסות להכיר מתוך כך את עולמו. מניין באה החוקיות המיוחדת של עולם זה, מהו סוד ההרכב של יסודותיו לכך יש לנו רק הסברים חלקיים, שהם ברובם על דרך ההשערה. תכונותיו ונטיותיו של המשורר, מקצתן באות ממעמקי-נפשו, מקצתן-מבית האב, מן הסביבה, ממורשת העם, ומקצתן-מרוח הזמן. והרבה גורמים נשארים בגדר העלומה. (رحيمه, مجيد عبود, 2021, ص.234).

"כבדה תטא ועצומת הכשפים
אהלי דלים נעורים לאטם,
מתוך שנתה דובבת הבירה
טירות רוזנים עוד שקועים בשינה". (שמעוני: דוד: 1929: שם: 34).

בליריקה של שמעוני, מראשית נעוריו, מתגלה אישיות מורכבת, רצינית, ספקנית ורפלקסיבית, תוהה וחוקרת. המשורר הצעיר הוגה בשאלות היסוד של הקיום ומבקש לדעת מהי תכלית החיים ומהי משמעותם. הוא נותן דעתו על הפרובלמאטיקה הטראגית והסבוכה של קיום עמו, וככל שהוא מתבגר נעשה יחסו לחיים חמור יותר ורב-תביעות יותר. הרגשת החובה גוברת, והיא מסלקת הצדה את תביעות ה"אני". יושר-המצפון והקפדנות המוסרית יחד עם הרגשת החובה, מטים אותו יותר ויותר מדרך האינדיבידואליזם אל האידיאה הלאומית, אל התנועה של הרבים. (מירון, דוד: שם: 78-79).

בבית-אביו ספג שמעוני את המסורת היהודית וגם את הגעגועים העזים על ציון ואת הרגשת הנכר בסביבה הקרובה. אפשר שמכאן באה לו תחושת הקרע בין ה"כאן" וה"שם", גם בין עולם הממש הזר והעוין ובין מחוז-הכיסופים הדמיוני, וגם בין "ארץ הצפון" ו"ארץ המזרח". נעוריו ועלומיו היו ימי נדודים וחיפושים, ללא כיוון

ברור. ברוסיה, ארץ מולדתו, נמנע ממנו להשתלם. בארץ-ישראל שהה בביקורו רק כשנה אחת, ורק לאחר שנים עמד על-כך, שזו היתה השנה המאושרת והמפירה בחייו. (علي, 2019:147).

"נפלה דליקה בנבה שלטת", רוח צח סורק אט תלתליה;

מפרש לבן ומוצף ארגמן פורם וילון האדים". (שמעוני, דוד: שם: 37).

בתקופת יצירתו הראשונה רואה איפוא שמעוני את החיים כחזון-שווא ואת היגון והמוות כמציאות הממשית. שיריו מלאים צללים ומחשכים, דמדומי בין-השמשות, עצבות של שלכת, ילל-רוחות, סופות-אופל. מצויים בהם לרוב ביטויים טראגיים כגון: אבדן תקוות, אבדן נעורים, לבנת תכריכי-מתים, גסיסת תקופות. את שירת העלומים הצוהלים אין שמעוני מכיר. אף האהבה אינה עשויה לפזר את ענני היגון שלו.

בשירי שמעוני נשמעים פה ושם גם קולות מרד ותרועות-קרב, הטחת-דברים כלפי מעלה, וכל אלה ללא זיקה למאבק ממשי וריאלי ומוגדר, אלא לפי מיטב גילויי הרומאנטיקה של המאה ה-19. לנוסח הרומאנטי יש לייחס גם ביטויים מופלגים, אם גם סתמיים מאוד, על "תעייה בצייה", על נדודים ללא קץ. (בן-אוא, אהרון: שם: 237).

"חממיני, חמה! חממיני! ימים ושנים עברו עלי ללא אורך

ואקפא מקור ומחושך, על אבן בשדה, אבן לבנה בשדה". (שמעוני, דוד: שם: 37).

אם כי שירתו הלירית של שמעוני היא שירת נכאים, אין לראותה כשירת החידלון והיאוש. אין בה קדרות של "חבל-חבלים" ותחושת אין-מוצא. בהגותו הקודרת ובהרהורים שבכובד-ראש מנצנצים לעתים חידודי הומור, משחקי-הפכים, ומפכה בהם איזו חיות פנימית. הליריקן שבשמעוני מתגלה גם באידיליות. לא פחות משיש בהן עיצוב פלאסטי, גושי חיים מגובשים, יש בהן המיית לב ורוח אלגית, מתוך שורש יצירתו, שהיא הליריקה, עולה ומחלחלת לתוך כל ענפי יצירתו מין טראגיות שקטה. אלא שהפרופורציה משתנה יותר ויותר. (رحيمه, 2023: 129).

"אשב לבדי שטוף נגהך הרך והמלטף ואביט אל הרי יהודה

ואין עוד יתמות בעולם! חממיני, חמה!..". (שמעוני, דוד: שם: 38).

שיריו הלייריים של שמעוני, שהתמזגו בזיקה הרומאנטית, והיתה הופעתם לא היתה מרעישה, הם לא הביאו עמם ערכים מפתיעים, צורות מבריקות, ניגון חדש. המשורר נתגלה לא בבת אחת, אלא לשיעורין, ודרכו היתה דרך של התהוות איטית. הנושאים שלו דומים, כפי שראינו, לאלה של הרכה משוררים עבריים בני-זמנו, ועם זאת בולטים בשיריו עצמיותו וסגנון נפשו. (ריבולוב, מנחם: שם: 47).

וכך מגיעים אנו אל האופי הרומאנטי של שירת שמעוני בתקופת יצירתו הראשונה. המשורר ניתק מן הבעיות החברתיות והלאומיות האקטואליות ומוותר, במידה מרובה, על העולם החיצון. רק זעיר-פה זעיר-שם. דרכו של שמעוני היא, בדרך-כלל, הדרך ה"קלאסית" של השירה העברית בת-זמנו, ואפשר שהוא מן האחרונים שהלכו בדרך זו, בשעה שהיא כבר ירדה משיאה ונתגלו בה סימני רפיון. במשוררים אחרים, צעירים ממנו, כבר מסתמן המעבר לאמצעים חדשים, אל ה"מודרניזם", משקל חופשי, חוסר חריזה. אך שמעוני נזהר מכל אלה. הוא שומר על חריזה סדירה, על משקל מוגדר...וכו. (בן-אורי, אהרון: שם: 256).

"מה מוזר זה הבוקר החרישי, מה מוזר זה המצב ומה זך..

החיים כמתאפקים. להב אשי, לא יעלה ולא ישקע, כי אם נח". (שמעוני, דוד: שם: 40).

בשירים רבים מצליח שמעוני להגיע לידי מבע לירי נאמן ושלם ומזוכך, וזה כמעט ללא שימוש באמצעים עשירים. אפילו שירים שתוכנם הוא שיממון ולאות, יש שהם מצטיינים במוסיקליות קלילה ובהרכב צלילי שמתמזג באופי טראגידי מובהק. זהו קו הפיוט המציין את השירים של שמעוני. (الربيعي, 2001: ص: 66).

השפה בשיר "השושנה" מאופיינת בשימוש בתמונות חזותיות (ויזואליות) חזקות: סבך קוצים וחרטום – "הדימוי קשה, פראי, ניגוד מוחלט לרוך השושנה. השימוש ב"לשון תנ"כית" ("צינה", "דממה") מחזק את תחושת הנשגבות, אך גם את הריחוק והקיפאון. הפעלים שקטים, פסיביים – השושנה "פורחת", "נושבה" – "כלומר, הדמות אינה פועלת אלא חווה את מה שנכפה עליה. בכך נוצרת תחושת חוסר אונים שהיא יסוד מרכזי בטרגדיה.

בתוך סבך קוצים וחרטום –
צינה סביב, דממה וחושך,
שם פרח שושנה לבדה,
ורוח על פניה נשבה. (שמעוני, דוד: שם: 21).

השיר "השושנה" נכתב בלשון פיוטית, טעונה בסמליות עמוקה. השושנה מייצגת את הנשמה האנושית או את האדם הרגישי, הבודד, המבקש לפרוח למרות התנאים העוינים שמסביבו. המרחב שבו היא פורחת – "סבך קוצים", "צינה", "דממה" – יוצר אווירה קודרת, עוינת, שאינה תומכת בפריחה ובצמיחה. זהו מרחב של **בדידות, ניכור וסבל.**

המגמה הטרגית בשיר ניכרת בכך שהיופי והעדינות (השושנה) מתקיימים במציאות שאינה מאפשרת חיים – כאילו הגורל נלחם בכל יפעת הרוח. הדמות המרכזית אינה נלחמת, אלא פשוט קיימת בתוך הייאוש – וזו היא הטרגדיה.

המסקנות:

1. דוד שמעוני היה סופר, משורר, מחנך ומתרגם, מחשובי המשוררים העבריים בתקופת התחייה ומגדולי משוררי היישוב.
- 2- דוד שמעוני עלה על בימת הספרות העברית בעשור בראשון של המאה העשרים ונצטרף עד מהרה לקבוצת המשוררים, בני דורו של ביאליק, שנעשו ל"ראשי המדברים" בספרות העברית למשך ימי דור ויותר.
3. שמעוני כתב כמה משיריו שמאופיינים בעצב, הדבר הזה משקף את מצבו הפסיכולוגי של המשורר. על כן ראינו שהנושא הזה כל כך חשוב, וההחלטה הייתה לכתוב בענף הידוע בספרות, שהוא המגמה הטררגית.
4. האגדה של שמעוני שמתמזגת בזיקה הטררגית צמחה מתוך חייו של המשורר. היא היתה סתירה בין דמיון ומציאות: האגדה צמחה מתוך החיים עצמם. היא היתה בניגון הגמרא, בצללי בית המדרש, בנרות השבת ובשקט הלילות.
5. האידיליות של שמעוני שופעות אהבה, אהבה לארץ ולנופה, לארץ ולבנינה, לארץ ולבניה-בוניה, אהבה ליסורים הכרוכים במאמצי-הבניין, אהבה לכל משא-נפש טהור, אשר האדם והיהודי מאמץ אל לבו מאז ומעולם.
6. בטררגידיה שלו הגיע שמעוני למלוא קולו העגום, עוזו והשפעתו. בהן נחלץ משירתו הקודמת, זו שהיתה מלאה תהייה על החיים וצער-ההוויה, ספקות-לא-הותרו וגעגועים-לא-באו, והשיג את חסד האמונה והאהבה, את ברכת ההיצמדות והדביקות בממשות.
7. מי שיתאמץ להכניס את הטררגידיה של שמעוני לתוך המסגרת של הכללים השנויים והמקובלים יבוא במבוכה. בצדם של היסודות הטררגיים המובהקים, נתונים כאן גם יסודות אחרים. יש ורוחה של הפואימות וקובצי השירים תעבור על פנינו. ויש שיעלו קולות חגיגים של הימנון.

8. שמעוני לא משך ידו מן החומר שצפון בחובו את סכנת האקטואליות. הוא לא התחמק מן הבעיות שהן עומדות, או שעומדות זה לא כבר, ברום עולמה של הטראגידיה של שמעוני. אף זו סכנה לאמנות הטהורה.
9. שמעוני עומד הכן בשתי גרליו על קרקע הממש. ויש בטראגידיה שלו גילויי-מציאות מפרפרים, תוססים, שמצאו תיקון אמנותי, למן העלייה השנייה, דרך מאורעות 1936 ועד לפרשת ההתנדבות-לצבא בימינו.
10. סוד יצירתו של שמעוני. אמנם, אין זו הסיבה היחידה. אישיותו של שמעוני מורכבת היא ביותר ונפשו דקת-הרגשה ככנור רב-נימים, וכל מגע קל של העולם החיצוני עלול לזעזעו ולגרום שנוי בהלך-רוחו.
11. בליריקה של שמעוני, מראשית נעוריו, מתגלה אישיות מורכבת, רצינית, ספקנית ורפלקסיבית, תוהה וחוקרת. המשורר הצעיר הוגה בשאלות היסוד של הקיום ומבקש לדעת מהי תכלית החיים ומהי משמעותם.
12. אנו מגיעים אל האופי הרומאנטי של שירת שמעוני בתקופת יצירתו הראשונה. המשורר ניתק מן הבעיות החברתיות והלאומיות האקטואליות ומוותר, במידה מרובה, על העולם החיצון.
13. החיים הקשים של דוד שמעוני, השפיעו השפעה גדולה על יצירותיו הן בשירה והן בסיפור. יצירות אלה היו חדרות בצער והמחלה שסבל המחבר ממננם.
14. מספר גדול רוכש את היכולת הגדולה לתאר את המצבים הפסיכולוגיים וזה ברור בשירי המחקר ובמיוחד בשיר "מצבה". מבחינת הסגנון, דוד שמעוני משתמש במובאות תנכיות, משקיע אותן להעשיר המטרה הפסיכולוגית של המחבר.
15. הטרגדיה, אם כן, איננה רק ז'אנר ספרותי אלא חוויה אנושית אוניברסלית, המשקפת את מצבו השברירי של האדם בין רצון אישי לכוחות שמעבר לו – כוחות הטבע, ההיסטוריה או רצון האל.
16. מן הדברים עולה כי שמעוני נוביץ לא ביקש להביא "בשורה חדשה" או להפוך את הכיוון הספרותי, אלא הלך בדרך של המשכיות עם המסורת הקיימת. בכך מתגלה נטייה שמרנית יחסית בעיצוב יצירתו.
17. הופעתו מתוארת כ"צנועה ושלווה", דבר המלמד כי נוביץ לא חתר להופעה רועשת או פרובוקטיבית, אלא הדגיש את מימד השקט, האיפוק והאיזון כמאפיינים מרכזיים של דרכו האמנותית.

המקורות:**(المصادر العربية) (העברית)**

1. אפשטיין, אברהם. (1934). *סופרים*. עוגן: ניר-יורק.
2. בן-אור, אהרון. (1972). *תולדות הספרות העברית החדשה*. יזרעאל: תל-אביב.
3. גיל, משה. (1960). *כתבים נבחרים*. ראובן מס: ירושלים.
4. גרץ, נורית. (1982). *דוד שמעוני, מונוגרפיה*. עם עובד: תל-אביב.
5. דני, מורין. (2003). *שירים טראגיים נבחרים*. מסדה: תל-אביב.
6. הירש, פילד. (1979). *על שיריו של דוד שמעוני*. דביר: תל-אביב.
7. מירון, דוד. (1958). *הטראגדיה בשירי דוד שמעוני*. דביר: תל-אביב.
8. גורם, יעקב. (1999). *שירים נבחרים במאה העשרים*. עם עובד: תל-אביב.
9. קבקוב, יעקב. (1988). *מחקרים בספרות העברית*. מכון הברמן למחקרי ספרות: לוד.
10. קרלס, גאל. (1965). *לכסיקון הספרות העברית בדורות האחרונים*. דביר: תל-אביב.
11. רבינוביץ, יעקב. (1932). *לשירי שמעוניביץ*. מוסד ביאליק: ירושלים.
12. ריבולוב, מנחם. (1978). *משוררים בעלי זיקה רומאנטית*. דביר: תל-אביב.
13. שמואל, יריס. (2001). *תולדות הספרות העברית בתקופה החדשה*. מסדה: תל-אביב.
14. פרישמן, אשר. (2008). *האשכנזים הראשונים – תולדות היהודים באירופה הצפונית*. ספרית הלל: תל-אביב.
15. קרלס, גאל. (1954). *אבי היישוב: הברון אדמונד רוטשילד*. עם עובד: תל-אביב.
16. רביצקי, אליעזר. (1943). *הקץ המגולה ומדינת היהודים*. עידנים: תל-אביב.
17. רוזן, נקדימון. (1991). *תיק אימבר: בעקבות נפתלי הרץ אימבר בארץ-ישראל*. הספריה הציונית: ירושלים.
18. שמעוני, דוד. (1929). *שיאוונה*. עם עובד: תל-אביב.
19. שמעוני, דוד. (1938). *מים לים*. דביר: תל-אביב.
20. שמעוני, דוד. (1945). *סער ודממה*. מסדה: תל-אביב.
21. אריסטו – *הפואטיקה*. תרגום לעברית, הוצאת מאגנס, 2003.
22. קמיר, א'. (2011). *הטרגדיה היוונית וההגות הפילוסופית*. עם עובד: תל-אביב.
23. אורן, אלחנן. (1972). *התיישבות בשנות מאבק*. יצחק בן-צבי: ירושלים.
24. נאור, מרדכי. (1998). *ספר המאה. היסטוריה מצולמת של ארץ-ישראל*. משרד הביטחון: תל-אביב.
25. שייקספיר, ו'. *המלט, מקבת'*. תרגומים שונים לעברית.

المصادر العربية

- ١- جاسم، عدنان شبيب. (٢٠١٧). **الباعث الديني في الشعر العبري الحديث** **. مؤتمر كلية اللغات التاسع "اللغة أدب وحضارة"، ٢٦-٢٧ نيسان، كلية اللغات، بغداد.
- ٢- المعري، أبو العلاء. (٢٠٠١). **اللزوميات** **. ج ١. بيروت.
- ٣- الربيعي، فاضل عودة. (٢٠٠١). **الضغوط النفسية وعلاقتها بالتحصيل الدراسي** **. بحث منشور، جامعة بغداد، مجلة كلية اللغات، العدد (٤٩)، نيسان.
- ٤- رحيمه، مجيد عبود. (٢٠٢٣). **الواقعية في الرواية العبرية المعاصرة - رواية إيلي عمير "مطير الحمام" أنموذجاً** **. مجلة كلية اللغات، جامعة بغداد، العدد (٤٨)، نيسان.
- ٥- رحيمه، مجيد عبود. (٢٠٢١). **البناء النفسي للفاصل سماح بن صهيون في قصة "نفس محطمة"**. مجلة كلية اللغات، جامعة بغداد، العدد (٤٣)، كانون الثاني، ص ٢٣٤.
- ٦- علي، بيداء عباس. (٢٠١٩). **البعد الرمزي للدموع في شعر بياليك** **. مجلة الآداب، حوليات عين شمس، المجلد (٤٧)، القاهرة.
- ٧- حيدر، جاسم. (٢٠٢٣). **الشعر العبري الحديث امتداد للقديم والوسيط** **. المؤتمر العلمي الثالث - *بنية المجتمعات العربية بين نظريات المعرفة وإشكالات التنمية*، المعهد الفرنسي للدراسات والبحوث العربية والإسلامية، ج ٢، ص ٦٥٢-٦٦٧.
- ٨- "القرآن الكريم" - سورة آل عمران (٣:١٨٥)، سورة البقرة (٢:١٥٥)، سورة الشرح (٦:٩٤).
- ٩- "حديث نبوي" - «أشد الناس بلاءً الأنبياء ثم الأمثل فالأمثل». ابن حنبل، *المسند*.

المصادر الأجنبية: (English & French)

1. Ruth Finer Mintz. (1966). *Modern Hebrew Poetry – Bilingual Anthology*. University of California Press.
2. Klausner, Joseph. (1974). *A History of Modern Hebrew Literature (1785–1930)*. Greenwood: America.
3. *Poètes Israéliens d’Aujourd’hui*. Paris: Éditions Albin Michel, 1960. (Traduit de l’hébreu par Nicolas M. Laza).
4. Kessler, Stephen. (2000). *Theology for Atheists: Yehuda Amichai’s Poetry of Paradox*. Express Books, September, p. 32.
5. Sartre, Jean-Paul. (1943). *L’Être et le Néant*.
6. Camus, Albert. (1942). *Le Mythe de Sisyphe*.

Sources:

1. [Epstein, Abraham. (1934). *Authors*. Ogen (New York)] .
- 2.[Ben-Or, Aharon. (1972). *History of Modern Hebrew Literature*. Jezreel (Tel Aviv)] .
- 3.[Gil, Moshe. (1960). *Selected Writings*. Reuven Mass (Jerusalem)] .
- 4.[Gertz, Nurit. (1982). *David Shimoni, Monograph*. Am Oved (Tel Aviv)] .
- 5.[Dani, Morin. (2003). *Selected Tragic Poems*. Masada (Tel Aviv)] .
6. [Hirsch, Field. (1979). *On the Poems of David Shimoni*. Dvir (Tel Aviv)] .
- 7.[Miron, David. (1958). *Tragedy in the Poems of David Shimoni*. Dvir (Tel Aviv)].
- 8.[Norm, Yaakov. (1999). *Selected Poems in the Twentieth Century*. With an employee (Tel-Aviv)] .
- 9.[Kabakov, Yaakov. (1988). *Studies in Hebrew Literature*. Haberman Institute for Literary Studies (Lod)] .
- 10.[Deibel, Imad Saeed (2014). *Studies in Modern Hebrew Literature*. Baghdad, p. 81.]
11. [Al-Maari, Abi Al-Ala. 2001), *Al-Luzumiyat*, vol. 1, Beirut, 197]

- 10.[Carles, Gael. (1965). A Dictionary of Hebrew Literature in Recent Generations. Dvir (Tel-Aviv)].
- 11.[Rabinovitz, Yaakov. (1932). Songs of Shimonievich. Bialik Institute (Jerusalem)] .
- 12.[Rybulov, Menachem. (1978). Poets with a Romantic Affinity. Dvir (Tel-Aviv)].
- 13.[Shmuel, Yaris. (2001). History of Hebrew Literature in the Modern Period. Masada (Tel-Aviv)] .
- 14.[Shimoni, David. (1938). Water to Sea. Dvir (Tel-Aviv)] .
- 15.[Shimoni, David. (1945). Storm and Silence. Masada (Tel-Aviv)] .
- 16.[Shimoni, David. (1929). Shiona. Am Oved (Tel-Aviv)] .
17. [<https://library.osu.edu/projects/hebrew-lexicon/02028.php>.]
- 18.[Jassim, Adnan Shibib. (2017). The Religious Motivation in Modern Hebrew Poetry, Ninth Conference of the College of Languages "Language, Literature, and Civilization," held from April 26–27, College of Languages, Baghdad.]
19. [Al-Ma'arri, Abu al-Alaa. (2001). Al-Luzumiyyat, Vol. 1, Beirut.]
- 20.[Al-Rubaie, Fadel Oudah. (2001). Psychological Pressure and Its Relationship to Academic Achievement, published in the University of Baghdad / Journal of the College of Languages, Issue (49), April.]
21. [Rheimah, Majeed Aboud. (2023). Realism in Contemporary Hebrew Novel: Eli Amir's "The Dove Flyer" as a Model, published in the University of Baghdad / Journal of the College of Languages, Issue (48), April.]
22. [Ali, Baidaa Abbas. (2019). The Symbolic Dimension of Tears in Bialik's Poetry, published in Adab, Annals of Ain Shams, Vol. (47), Cairo.]